

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО**

ЧЕРНЯВСЬКИЙ ІВАН ЮРІЙОВИЧ

УДК 338.43:631.11

**ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ
ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ**

08.00.04 «Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Мелітополь – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Українському науково-дослідному інституті продуктивності Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

Науковий керівник

доктор економічних наук, професор
Буряк Руслан Іванович,
Національний університет біоресурсів
природокористування України,
завідувач кафедри маркетингу
та міжнародної торгівлі

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, доцент
Дорофєєв Олександр Вікторович,
Полтавська державна аграрна академія,
професор кафедри публічного управління та
адміністрування

кандидат економічних наук, доцент
Краснодєд Тетяна Леонідівна,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного,
доцент кафедри бізнес-консалтингу та
міжнародного туризму

Захист відбудеться «11» грудня 2020 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.819.03 у Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного за адресою: 72310, м. Мелітополь, Запорізька обл., просп. Б. Хмельницького, 18, корп.1, ауд. 1.111.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Таврійського державного агротехнологічного університету за адресою: 72310, м. Мелітополь, Запорізька обл., просп. Б. Хмельницького, 18.

Автореферат розіслано «3» листопада 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Косторной

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У найменш розвинених регіонах світу сільськогосподарські виробники не мають змоги збільшувати обсяги виробництва агропродовольчої продукції пропорційно до зростання чисельності населення, що призводить до голоду і масової загибелі людей. Враховуючи значні темпи приросту населення планети, фізичну обмеженість площі сільськогосподарських угідь, Україна, яка входить до переліку десяти найбільших світових виробників та експортерів таких важливих продовольчих ресурсів як зернові, має обнадійливі перспективи для реалізації свого експортного потенціалу, що дозволить покращити стан продовольчої безпеки у світі.

За оцінками експертів, урожай зернових в Україні у 2019/2020 МР перевищить 74 млн т: пшениця – 29 млн т, кукурудза – 35,5 млн т, ячмінь – 9,5 млн т. Експорт пшениці становитиме 20 млн т, кукурудзи – 30 млн т, ячменю – 4,8 млн т.

Проблему формування експортного потенціалу підприємств аграрного сектору досліджували у своїх працях такі відомі вітчизняні вчені: Л.О. Абсава, І.В. Артимонова, Т.О. Бабан, В.І. Бойко, С.М. Бойко, О.В. Булюк, Р.І. Буряк, О.В. Захаріна, О.В. Захарчук, Т.П. Гринчук, О.В. Дорофеев, М.М. Жибак, Ф.В. Зінов'єв, К.В. Іванієнко, Т.В. Калінеску, С.В. Карман, Т.Л. Краснодєд, Ю.Є. Кирилов, С.Є. Клименко, Н.А. Клименко, Г.Б. Крушніцька, К.Є. Купрейчик, Н.Ю. Коровайченко, К.А. Лебедев, О.Є. Литвин, Т.М. Мельник, А.А. Мазаракі, Н.В. Мороз, Л.А. Петренко, Н.М. Пирець, В.В. Россоха, О.В. Савицький, Н.М. Тюріна, О.В. Шубравська, В.В. Юхименко, Т.І. Яворська та інші науковці. Питання розвитку експортного потенціалу також досліджували провідні зарубіжні вчені: І. Кулик, М. Котабе, А. Тіффін, А. Саркар, М. Сейфулаєва та ін.

Враховуючи значні наукові надбання та практичні розробки зазначених вище вчених, варто зауважити, що недостатньо дослідженим залишається питання формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи на зерно. Виходячи з цих позицій, актуальним завданням є поглиблений розгляд проблеми формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з метою поліпшення конкурентних позицій нашої країни на світовому ринку зернових та розроблення національної політики щодо участі України в забезпеченні світової продовольчої безпеки. Це зумовило вибір теми дисертаційної роботи та вказує на її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в Українському науково-дослідному інституті продуктивності агропромислового комплексу відповідно до плану науково-дослідних робіт «Наукові дослідження і розроблення економічних нормативних систем управління продуктивністю на основі оптимізації витрат трудових і матеріальних ресурсів на виробництво продукції в рослинництві на період 2011-2015 рр.» (номер державної реєстрації 0111U002578), науково-технічної

комплексної програми Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Наукові дослідження і розробки у сфері сталого соціально-економічного розвитку агропромислового виробництва та сільських територій та їх нормативно-аналітичне забезпечення на період 2016-2020 рр.» (номер державної реєстрації 0111U003247), а також згідно програми науково-дослідної роботи кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Удосконалення методичного інструментарію маркетингової діяльності підприємств АПК» (номер державної реєстрації 0113U007632). Автором розроблено положення, пов'язані з удосконаленням організаційно-економічних засад формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України.

Мета та задачі дослідження. *Мета дисертаційного дослідження* полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних і практичних аспектів формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України та розробці заходів з підвищення ефективності його використання.

Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі поставлено такі задачі:

- поглибити сутність економічної категорії «експортний потенціал підприємства» з урахуванням особливостей функціонування підприємств зернової галузі;
- обґрунтувати теоретичні підходи щодо визначення ролі підприємства у системі міжнародної економічної діяльності з урахуванням концептуальних положень теорій і моделей міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією;
- систематизувати методичні засади, що характеризують рівень використання експортного потенціалу підприємств зернової галузі;
- розглянути тенденції розвитку світового ринку зернових культур і проаналізувати конкурентні позиції України на міжнародних ринках пшениці, ячменю та кукурудзи;
- здійснити діагностику сучасного стану функціонування підприємств зернової галузі України;
- обґрунтувати організаційно-економічні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з урахуванням динаміки зміни індексів відносних конкурентних переваг зерна кукурудзи на світовому ринку;
- сформулювати перспективні напрямки нарощування обсягів виробництва зерна кукурудзи в Україні та підвищення експортного потенціалу підприємств зернової галузі;
- розробити концептуальну модель стратегії розвитку та комплекс стратегій для вітчизняних підприємств, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи;
- здійснити прогнозування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України з урахуванням рівня розвитку вітчизняної селекції на середньострокову перспективу.

Об'єктом дослідження є процес формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі.

Предметом дослідження є сукупність методичних, теоретичних та практичних аспектів формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дисертаційного дослідження є базові положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних авторів з висвітлення процесу формування експортного потенціалу, законодавчі та нормативно-правові акти України.

Для досягнення поставленої мети використано такі методи: абстрактно-логічний, зокрема прийоми узагальнення, аналогії, аналізу та синтезу, індукції та дедукції (поглиблення сутності категорії «експортний потенціал підприємств зернової галузі», при здійсненні класифікації чинників глобалізації залежно від їх впливу на експортну діяльність підприємств, а також виокремлення проблем реалізації експортного потенціалу галузі). З метою аналізу експортної діяльності підприємств зернової галузі застосовувався статистико-економічний метод, зокрема прийоми: порівняння (зіставлення даних звітного року із попередніми), рядів динаміки (розгляд тенденцій розвитку експорту продукції підприємств зернової галузі), групування (встановлення зв'язку між факторами та кінцевими результатами діяльності експортоорієнтованих підприємств), кореляційно-регресійний аналіз (оцінювання впливу факторів на економічну ефективність експортної діяльності підприємств зернової галузі), табличний і графічний методи (відображення аналітичної та статистичної інформації). Монографічний метод застосовано при аналізі зарубіжного досвіду стимулювання експортних операцій. За допомогою соціометричного методу проведено обстеження підприємств зернової галузі.

Інформаційно-нормативною базою дослідження стали чинні законодавчі та нормативно-правові акти, Державні стандарти України та стандарти ЄС, матеріали Державної служби статистики України, аналітична інформація Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, результати власних досліджень автора, річні та статистичні звіти сільськогосподарських підприємств, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали спеціальних періодичних видань, інформаційні ресурси комп'ютерної мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методичних та практичних засад формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі.

Найважливішими результатами дослідження, що визначають наукову новизну і виносяться на захист, є:

вперше:

– розроблено концептуальну модель стратегії розвитку підприємств зернової галузі, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи на зерно, що передбачає здійснення ґрунтового дослідження макро- та мікрофакторів бізнес-середовища, збалансування виробничого, інноваційного та

маркетингового напрямів діяльності та дозволяє підприємству обрати серед запропонованих стратегічних альтернатив ту, яка на поточний час є найбільш прийнятною для впровадження в процес виробництва і забезпечить надійний вихід на зовнішні ринки збуту;

удосконалено:

– економічну сутність категорії «експортний потенціал підприємств зернової галузі», яка враховує широкий спектр наукових підходів до її визначення та полягає в існуючій або потенційній спроможності підприємства здійснювати успішну маркетингову діяльність на світовому ринку агропродовольчої продукції;

– теоретичні підходи щодо забезпечення ефективної взаємодії підприємства зернової галузі в системі міжнародної економічної діяльності, які ґрунтуються на концептуальних положеннях теорій і моделей міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та передбачають поєднання політики фритредерства (вільної торгівлі; операційна модель) та помірною застосування протекціоністських заходів, що є найбільш прийнятною моделлю взаємовідносин українського та світового ринків зернових;

– систему міжнародної економічної діяльності підприємства зернової галузі на світовому ринку зернових, яка на відміну від інших включає в себе економічний потенціал, експортний потенціал підприємства і потенціал світового ринку агропродовольчої продукції та дозволяє налагодити ефективний механізм взаємодії між виробничою підсистемою (підприємством) і підсистемою міжнародного обміну (світовим ринком);

– методичні засади оцінювання експортного потенціалу підприємств зернової галузі, які полягають у поєднанні економіко-математичних методів і методів експертних оцінок та дають змогу об'єктивно оцінити основні складові елементи експортного потенціалу підприємств зернової галузі: виробничий, економічний, маркетинговий, управлінський та кадровий;

– алгоритм вибору оптимального шляху розвитку підприємств зернової галузі, що сформований на основі результатів прогнозування виробництва зернових культур в Україні та дозволяє виявити об'єктивні тенденції виробництва продукції в майбутньому і є підставою для розробки подальших заходів з розвитку зернової галузі;

набули подальшого розвитку:

– методичні засади щодо визначення конкурентних позицій підприємств зернової галузі України на міжнародних ринках зернових, що базуються на застосуванні комплексу маркетингових заходів і пропозицій стосовно попередньої оцінки доцільності експортної діяльності та експансії перспективних ринків збуту, які враховують основні тенденції та прогнозні дані щодо розвитку світового ринку зернових;

– організаційно-економічні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з урахуванням сортового складу і основних технічних та економічних параметрів вітчизняних гібридів кукурудзи на зерно, а також динаміки зміни індексів відносних конкурентних переваг зерна

кукурудзи на світовому ринку;

– комплекс заходів з нарощування обсягів виробництва зерна кукурудзи в Україні, які передбачають використання матриці кореляційного зв'язку між показниками урожайності кукурудзи та поелементними витратами на 1 га, що враховує результати, отримані за допомогою застосування методу групувань господарств: за площею кукурудзи, за часткою витрат на насіння у загальних виробничих витратах, витрати на насіння на 1 га посіву, який дозволяє забезпечити приріст урожайності та окупність додаткових витрат на виробництво кукурудзи для сільськогосподарських підприємств України;

– рекомендації щодо підвищення експортного потенціалу підприємств зернової галузі, які передбачають впровадження інноваційних заходів на ринку насіння України, зокрема удосконалення та оновлення системи сертифікації і стандартизації адаптованої до світових стандартів у сфері насінництва та селекційних досягнень, що дозволить вітчизняним товаровиробникам посісти стійкі конкурентні позиції на ринках ЄС, Єгипту, Індонезії, Саудівської Аравії, Китаю і набути права на поширення вітчизняних сортів кукурудзи в цих країнах.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методичних положень і практичних рекомендації, спрямованих на нарощування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України та посилення їх конкурентних позицій на світовому ринку.

Основні положення дисертації, що стосуються формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі, прийняті до впровадження Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (довідка № 2832-04/29343-07 від 07.05.2020 р.). Запропоновані автором рекомендації щодо підвищення експортного потенціалу підприємств зернової галузі, які передбачають впровадження інноваційних заходів на ринку насіння України, зокрема удосконалення та оновлення системи сертифікації і стандартизації, адаптованої до світових стандартів у сфері насінництва та селекційних досягнень, пройшли апробацію у Державному підприємстві «Державний центр сертифікації і експертизи сільськогосподарської продукції» (довідка № 2373 від 10.03.2020 р.). Розроблені здобувачем організаційно-економічні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з урахуванням сортового складу й основних технічних та економічних параметрів вітчизняних гібридів кукурудзи на зерно успішно використовуються в діяльності ТОВ «Агрофірма «Колос».

Теоретичні результати та методичні рекомендації з формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі використовуються у навчальному процесі Національного університету біоресурсів і природокористування України при викладанні дисциплін „Маркетинг”, „Маркетинговий менеджмент”, «Стандартизація та управління якістю продукції» для студентів економічних спеціальностей.

Особистий внесок здобувача. Одержані результати дисертаційного дослідження, які мають практичне значення і становлять наукову новизну,

отримано автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті положення, що є результатом особистого внеску. За достовірність перекладу іноземних джерел автор несе повну відповідальність.

Апробація результатів дисертації. Основні результати досліджень доповідались автором на: Міжнародній науково-практичній конференції „Маркетинг і логістика в агробізнесі” (м. Київ, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції „Інклюзивний розвиток національної економіки: глобальні тенденції, можливості України та роль агропродовольчого сектора” (м. Київ, 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції „Маркетингова освіта в Україні” (м. Київ, 2018 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених „Актуальні проблеми наук про життя та природокористування” (м. Київ, 2018 р.), III Міжнародному науково-практичному семінарі „Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві” (м. Київ, 2018 р.), IV Міжнародному науково-практичному семінарі „Розвиток біоенергетичного потенціалу в сільському господарстві” (м. Київ, 2019 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження автором опубліковано 7 наукових праць, з яких 6 одноосібні, з них 4 статті – у наукових фахових виданнях обсягом 3,1 друк. арк. (особисто автору належить 2,9 друк. арк.), розділ у колективній монографії обсягом 1 друк. арк, 2 тези – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій обсягом 0,4 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 202 найменувань і 10 додатків. Основний зміст роботи викладено на 226 сторінках комп’ютерного тексту. Дисертація містить 66 таблиць і 48 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі визначено актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано його мету, задачі, об’єкт і предмет, відображено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані про апробацію основних положень дисертаційної роботи, окреслено особистий внесок автора.

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі**» розглянуто сутність економічної категорії «експортний потенціал підприємства» з урахуванням особливостей функціонування підприємств зернової галузі; обґрунтовано теоретичні підходи до визначення ролі підприємства в системі міжнародної економічної діяльності з урахуванням концептуальних положень теорій і моделей міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією; узагальнено методичні засади, що характеризують рівень використання експортного потенціалу підприємств зернової галузі.

На основі результатів проведеного дослідження встановлено, що експортний потенціал підприємств зернової галузі – це існуюча або потенційна

спроможність підприємства, яка визначається сукупністю його виробничого, фінансового, кадрового і маркетингового потенціалів здійснювати успішну маркетингову діяльність на світовому ринку агропродовольчої продукції. Основні складові елементи формування експортного потенціалу підприємства зернової галузі відображено на рис. 1.

Рис. 1. Основні складові елементи формування експортного потенціалу підприємства зернової галузі

Джерело: розроблено автором.

Запропоновано розділити фактори, що впливають на формування експортного потенціалу підприємства зернової галузі (за ознакою контролю над ними), на такі: внутрішні – пов’язані з діяльністю підприємства, споживачами, його зовнішньоекономічною маркетинговою стратегією, системою менеджменту; зовнішні – характеристики економічного, соціально-культурного, політико-правового, технологічного та природно-географічного середовища внутрішнього і експортного ринків.

У процесі експорту агропродовольчої продукції суб’єктами міжнародної економічної діяльності є підприємства зернової галузі. Розглянуто міжнародну економічну діяльність як систему, яка складається з таких елементів: виробнича підсистема (підприємство), підсистема міжнародного обміну (світовий ринок) та механізм взаємодії цих підсистем.

Зазначено, що успішне функціонування системи формування експортного потенціалу підприємства зернової галузі у процесі міжнародної економічної діяльності забезпечується в результаті ефективної взаємодії

виробничої підсистеми (підприємства) та підсистеми міжнародного обміну (світового ринку).

При цьому результати діяльності підприємства є вхідними для підсистеми міжнародного обміну – світового ринку (рис. 2).

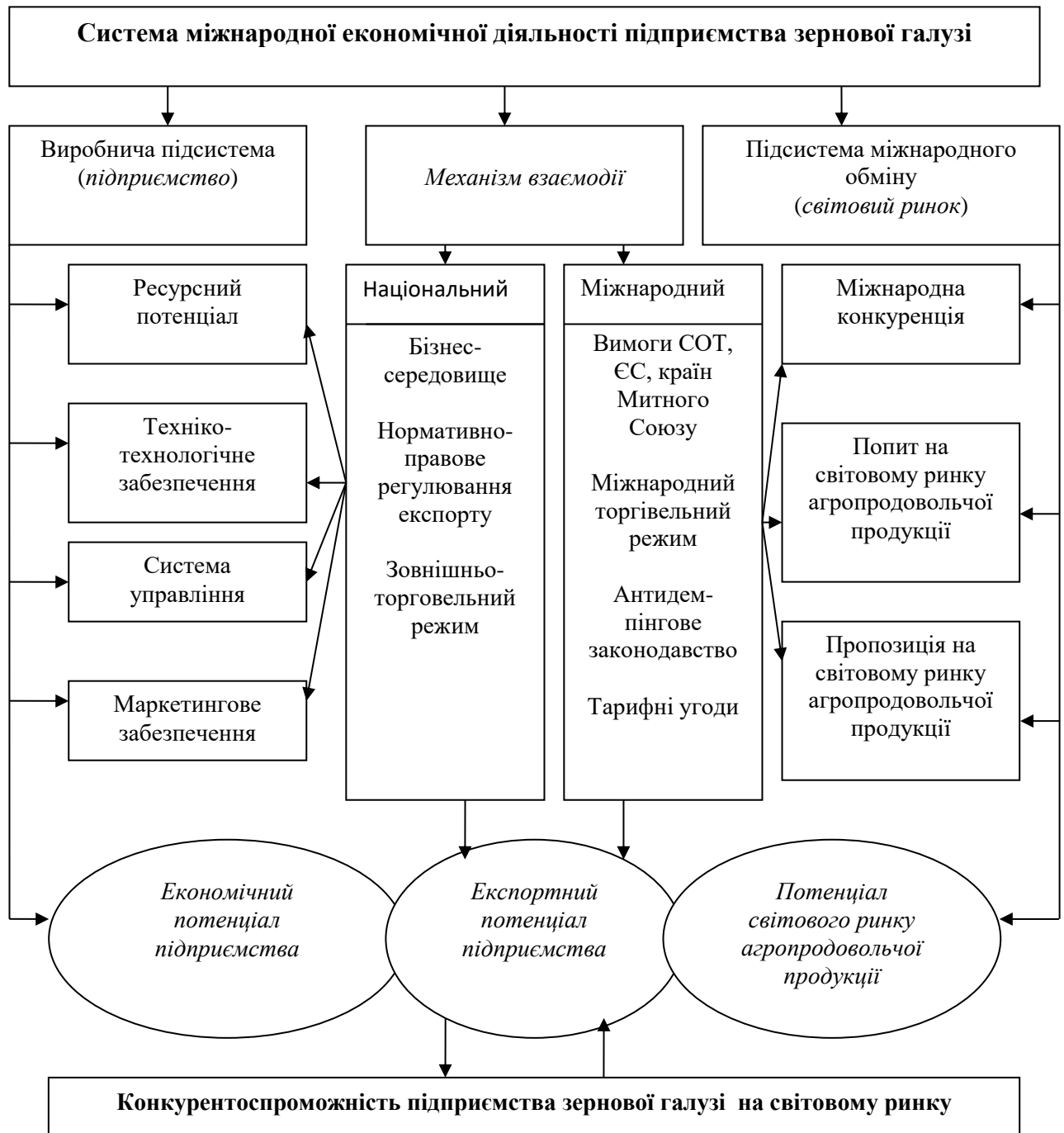

Рис. 2. Система формування експортного потенціалу підприємства зернової галузі у процесі міжнародної економічної діяльності

Джерело: розроблено автором.

На підставі аналізу теоретико-методичних аспектів експортної політики на ринку зернових, обґрунтовано висновок, що саме політика помірною протекціонізму є найбільш прийнятною моделлю взаємовідносин українського

та світового ринків зернових. Означена модель передбачає поєднання політики фритредерства (вільної торгівлі; операційна модель) та помірного застосування протекціоністських заходів (державно-політична модель), а саме – експортних регуляторів. Наголошено, що розвиток експортних регуляторів тісно пов'язаний з забезпеченням функціонування системи економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності та окремими країнами на ринку зернових.

Дослідженням встановлено наявність двох основних методичних підходів до визначення експортного потенціалу підприємств зернової галузі. Перший підхід ґрунтується на застосуванні економіко-математичних методів, другий – передбачає використання методу експертних оцінок. Обґрунтовано, що обидва підходи є досить актуальними, тому доцільність використання даних підходів, або ж їх поєднання залежить, насамперед, від доступності інформації та цілого спектру інших факторів.

У другому розділі **«Організаційно-економічні засади діяльності підприємств зернової галузі та оцінка їх експортного потенціалу»** досліджено тенденції розвитку світового ринку зернових культур і проаналізовано конкурентні позиції України на міжнародних ринках пшениці, ячменю та кукурудзи; здійснено діагностику сучасного стану функціонування підприємств зернової галузі країни; обґрунтовано організаційно-економічні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з урахуванням динаміки зміни індексів відносних конкурентних переваг зерна кукурудзи на світовому ринку; здійснено оцінку експортного потенціалу підприємств зернової галузі.

Зерновий підкомплекс аграрного сектору України розглядається як стратегічна галузь вітчизняної економіки. У 2018 р. посівні площі, зайняті під зернові культури в країні, перевищували 14,84 млн га і становили близько 53,6 % від усіх посівних площ (27,7 млн га). У 2018 р. в Україні було зібрано рекордний врожай зернових і зернобобових культур – 70,06 млн т, а у 2017 р., за даними Державної служби статистики України, врожай становив 61,92 млн т зернових і зернобобових культур.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, в 2018/2019 маркетинговому році наша країна експортувала рекордні 49,995 млн т зернових і зернобобових (що на 10,5 млн т більше ніж у 2017/2018 МР), з яких: пшениця і суміш пшениці та жита – 15579 тис. т; ячмінь – 3692 тис. т; жито – 87,8 тис. т; кукурудза – 29822 тис. т; інші зернові та зернобобові – 815 тис. т.

Зазначено, що саме рівень витрат на виробництво зернових є основною конкурентною перевагою України на світовому ринку зернових. Головними причинами низької собівартості виробництва зернових у нашій країні порівняно з провідними країнами світу є нижчий рівень оплати праці в сільському господарстві, мінімальний розмір орендної плати за землю, а також порівняно невеликі витрати на відновлення родючості ґрунтів і внесення добрив.

Україна входить до числа найбільших світових експортерів кукурудзи. У 2019/2020 МР вона посіла четверте місце у світі за обсягами експорту кукурудзи (32 млн т), поступившись лише США (47 млн т), Бразилії (37 млн т) та Аргентині (36 млн т).

Аналіз географічної структури експорту кукурудзи з України у 2017/2018 МР відображено на рис. 3.

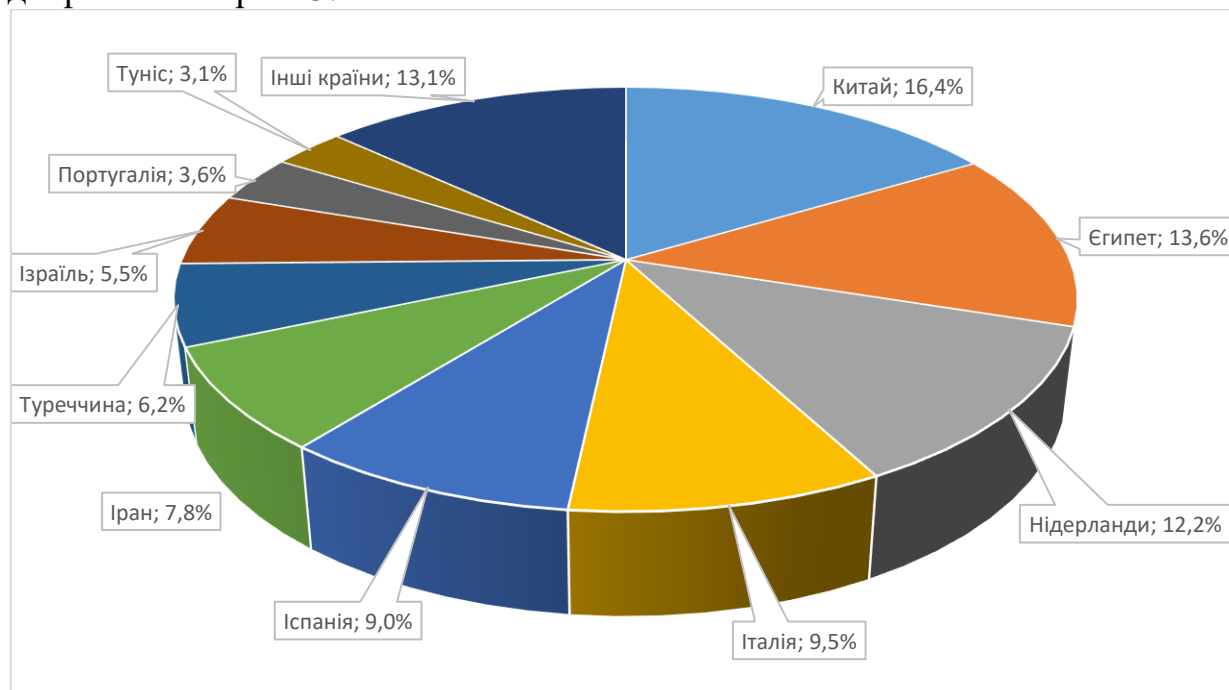

Рис. 3. Географічна структура експорту кукурудзи на зерно з України у 2017/2018 маркетинговому році

Джерело: побудовано автором за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

Визначено, що великі аграрні компанії почали усвідомлювати надзвичайно важливе значення селекції для забезпечення належних обсягів виробництва якісної продукції рослинництва. Агрохолдинги виділяють значні кошти для забезпечення потреб власних насінневих господарств, які селекціонують елітне насіння для сільськогосподарських підприємств холдингу, а також продають його на внутрішньому ринку України та за кордон.

У структурі посівних площ частка кукурудзи на зерно в сільськогосподарських підприємствах України збільшилась до 42% за рахунок відкриття вітчизняними агрохолдингами насінневих заводів спільно з провідними світовими виробниками насіння кукурудзи (Euralis, Maïsadour, Monsanto).

Більш детально дослідження селекції насіння кукурудзи та озимої пшениці проведено на матеріалах ТОВ «Агрофірма Колос». У господарстві культивується близько 20 сортів озимої пшениці та 15 гібридів кукурудзи. Вітчизняні гібриди насіння кукурудзи є високопродуктивними, пристосованими до природно-кліматичних умов нашої країни і мають потенціал врожайності від

12,5 до 15 т/га. Аналіз ціни та собівартості насіння кукурудзи вітчизняних гібридів, яке селекціонує ТОВ «Агрофірма Колос», відображено в табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз економічних параметрів вітчизняних гібридів кукурудзи на зерно, селекціонованих ТОВ «Агрофірма Колос»

Рік	Трьохлінійні гібриди			Прості гібриди		
	Ціна за 1 т п.о., грн	Собівартість 1 т п.о., грн	Норма прибутку, %	Ціна за 1 т п.о., грн	Собівартість 1 т п.о., грн	Норма прибутку, %
2014	350	220	59,1	540	330	63,6
2015	400	250	60,0	600	360	66,7
2016	500	310	61,3	700	430	62,8
2017	500	330	51,5	700	450	55,6
2018	600	370	62,2	840	500	68,0

Джерело: розраховано автором на основі даних ТОВ «Агрофірма Колос».

Оцінка експортного потенціалу підприємств зернової галузі у 2018 р. свідчить, що серед досліджуваних сільськогосподарських підприємств найвищий рівень експортного потенціалу має ТОВ «Агрофірма Колос» з інтегральним показником 0,44, що є вищим порівняно з іншими підприємствами. Високе значення даного показника обумовлено в свою чергу вищим рівнем виробничого, економічного, маркетингового та управлінського потенціалів. Найнижчий рівень експортного потенціалу має СТОВ «Ліщинське» – 0,307. Незважаючи на досить високий рівень виробничого потенціалу, це підприємство має значно нижчі рівні використання виробничого та маркетингового потенціалів (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка експортного потенціалу підприємств зернової галузі, 2018 р.

Підприємство	Ефективність використання виробничого потенціалу	Ефективність використання економічного потенціалу	Ефективність використання маркетингового потенціалу	Ефективність використання управлінського та кадрового потенціалу	Інтегральний показник ефективності експортного потенціалу
ТОВ «Агрофірма Колос»	0,579	0,320	0,494	0,367	0,440
СТОВ «Ліщинське»	0,467	0,206	0,267	0,287	0,307
ДП «ДГ «Черкаське»	0,415	0,297	0,301	0,261	0,319

Джерело: розроблено автором.

Індексний аналіз відносної конкурентоспроможності зернових культур дозволив зробити наступні висновки. Встановлено, що індекс відносної залежності від імпорту RMP протягом досліджуваного періоду перевищує 1 лише по кукурудзі. Це свідчить про відносну залежність від імпорту, що пояснюється імпортом насінневого матеріалу.

Упродовж 2014-2018 рр. індекс RMP не досягав 1 по ячменю, що свідчить про низьку залежність від імпорту, тобто спостерігаються порівняльні конкурентні переваги по даному виду продукції. Індекс відносної експортної конкурентоспроможності досліджуваних зернових культур більше 1, отже, дані зернові культури мають наявні конкурентні переваги. Щодо кукурудзи, то індекс RХА має тенденцію до зниження, проте залишається досить високим – 10,319 (2018 р.). Україна також має значні переваги за індексом відносних торговельних переваг RТА порівняно з Російською Федерацією та країнами ЄС.

У третьому розділі «**Стратегічні пріоритети формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі**» обґрунтовано перспективні напрямки нарощування обсягів виробництва кукурудзи в Україні та підвищення експортного потенціалу підприємств зернової галузі; розроблено концептуальну модель стратегії розвитку та комплекс стратегій для вітчизняних підприємств зернової галузі, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи на зерно; здійснено прогнозування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України з урахуванням рівня розвитку вітчизняної селекції на середньострокову перспективу.

Розподіл сільськогосподарських підприємств України за площею кукурудзи підтверджує той факт, що зі збільшенням площі підвищується економічна ефективність виробництва продукції. Так, у першій групі господарств з площею посіву до 250 га рівень рентабельності складає 36,9 %, що на 8,9 % нижче ніж в середньому по Україні, підприємства цієї групи мають найнижчу урожайність та найвищу частку витрат на насіння. Із зростанням площі посіву кукурудзи підвищуються її урожайність та ефективність виробництва. Так, у господарствах які мають понад 5000 га посіву, урожайність зросла на 51,2% і досягла 85,9 ц/га, знизилась собівартість та підвищилась ціна реалізації – відповідно на 4 % і 7,2 %.

З метою підвищення прибутковості ТОВ «Агрофірма «Колос» побудовано економіко-математичну модель із застосуванням симплексного методу, яка передбачає оптимізацію структури посівних площ. Досліджуване підприємство виробляє 15 видів сільськогосподарських культур ($n = 15$), при цьому використовується 8 основних видів ресурсів ($m = 8$). Цільова функція оптимізації посівних площ має вигляд:

$$P = p_1x_1 + p_2x_2 + p_3x_3 + \dots + p_8x_8 \rightarrow \max \quad (1)$$

$$P \rightarrow \max, \quad (2)$$

де P – прибуток продукції рослинництва, грн;

p_1 – прибуток окремого виду продукції рослинництва у розрахунку на 1 га посівної площі, грн.

Обмеження:

$$\left\{ \begin{array}{l} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 + \dots + a_{1n}x_n \leq R_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3 + \dots + a_{2n}x_n \leq R_2 \\ \vdots \\ a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + a_{m3}x_3 + \dots + a_{mn}x_n \leq R_m \\ x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n \leq S \\ x_i \leq S_{\max} \\ x_i \geq S_{\min} \\ x_1 \geq 0, x_2 \geq 0, \dots, x_n \geq 0 \\ j = \overline{1, n}; i = \overline{1, m} \end{array} \right.$$

де a_{ij} – коефіцієнти, які показують норми витрат i -ресурсу на 1 га посіву j -ї культури;

R_i – загальний обсяг i -го ресурсу;

S – загальна площа посіву культур;

S_{\min} – мінімальна площа посіву i -ї культури (групи культур);

S_{\max} – максимальна площа посіву i -ї культури (групи культур).

Відповідно до розробленої моделі встановлено, що за рахунок удосконалення структури посівних площ за обмежених ресурсів прибуток збільшиться на 67,9 % і становитиме 10185,47 тис. грн при фактичному рівні 6065,9 тис. грн.

Коефіцієнт чистого експортного потенціалу дав змогу виявити конкурентні переваги у світовому вимірі (табл. 4).

Таблиця 4

Оцінка експортного потенціалу основних зернових культур в Україні

Культура	2015	2016	2017	2018	2019
Коефіцієнт чистого експортного потенціалу					
Зернові, всього	0,480	0,437	0,412	0,434	0,515
у т.ч. пшениця	0,121	0,138	0,122	0,123	0,128
ячмінь	0,041	0,034	0,031	0,028	0,025
кукурудза	0,156	0,129	0,126	0,138	0,179
Показник виявленої відносної переваги					
Зернові, всього	4,0	4,2	4,1	4,2	4,6
у т.ч. пшениця	7,3	7,2	7,0	7,2	7,7
ячмінь	6,3	6,5	6,0	5,8	5,7
кукурудза	3,3	3,2	3,3	3,4	3,9

Джерело: розроблено автором.

Останнім часом світова спільнота приділяє поглиблену увагу прогнозам попиту і пропозиції кукурудзи на світовому ринку. Прогнозування відіграє важливу роль в управлінні розвитком економічних систем різного рівня. Суттєве значення мають методи кількісного характеру, до яких відносяться статистичні та методи, що стосуються детермінованих закономірностей досліджуваних процесів. Важливими теж слід вважати підходи, за якими ці

методи використовують сумісно, оскільки багато економічних процесів містять в певній пропорції як детерміновану, так і ймовірнісну складові. Особливим напрямом прогнозування є прогнозна оцінка результатів реалізації оптимальних рішень, отриманих з використанням економіко-математичних методів моделювання та оптимізації, адже адекватність моделі реальному процесу завжди відносна.

У результаті прогнозування отримано три альтернативних сценарії розвитку (табл. 5).

Таблиця 5

Прогноз експорту зернових культур в Україні

Прогноз	Роки	Зернові культури			
		Площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Експорт
Середній прогноз	2019	14795	48,4	71619,1	46563,4
	2020	14817	49,9	73951,6	49066,9
	2021	14838	51,5	76416,1	51570,3
	2022	14859	53,2	79013,0	54073,7
	2023	14881	54,9	81742,9	56577,2
Песимістичний прогноз	2019	14256	45,5	64872,9	43741,0
	2020	14217	46,6	66180,7	46063,9
	2021	14183	47,7	67705,6	48397,2
	2022	14154	49	69418,6	50739,1
	2023	14127	50,5	71302,4	53088,5
Оптимістичний прогноз	2019	15334	51,3	78678,1	49385,9
	2020	15416	53,3	82125,6	52069,8
	2021	15493	55,3	85619,5	54743,4
	2022	15565	57,3	89189,9	57408,4
	2023	15634	59,4	92855,5	60065,9

Джерело: розроблено автором.

За середнім прогнозом, у 2023 р. при площі 14880,7 тис. га та урожайності 54,9 ц/га товаровиробники зможуть отримати валовий збір зернових культур на рівні 81742,9 тис.т, що сприятиме зростанню експорту до 56577,2 тис. т. Враховуючи ризики у виробничій діяльності сільськогосподарських товаровиробників та невизначеність економічних процесів у майбутньому, в роботі розроблено песимістичний прогноз розвитку сільськогосподарських підприємств. Так, за даним прогнозом при урожайності зернових культур 50,5 ц/га та площі посіву 14127,4 тис. га аграрії зможуть отримати 71302,4 тис. т зернових культур та експортувати 53088,5 тис. т. Проте, враховуючи позитивну динаміку попередніх років виробництва зернової продукції та аналітичні прогнози експертів, розроблено оптимістичний прогноз виробництва насіння зернових культур. Так, при площі 15634,1 тис. га та урожайності 59,4 ц/га, валовий збір становитиме 92855,5 тис. т., а експорт зросте до 60065,9 тис. т.

Даний прогноз не лише виявляє об'єктивні тенденції виробництва продукції в майбутньому, але і є підставою для розробки подальших заходів щодо розвитку галузі.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі розглянуто теоретико-методичні положення та запропоновано практичні рекомендації щодо удосконалення організаційно-економічних засад формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі. Висновки та пропозиції, сформовані на основі результатів дослідження, полягають у наступному:

1. Встановлено, що експортний потенціал підприємств зернової галузі – це існуюча або потенційна спроможність підприємства, яка визначається сукупністю його виробничого, фінансового, кадрового і маркетингового потенціалів під впливом мікро- та макрофакторів бізнес-середовища здійснювати успішну маркетингову діяльність на світовому ринку агропродовольчої продукції.

Запропоновано поділ факторів, що впливають на формування експортного потенціалу підприємства зернової галузі (за ознакою контролю над ними) на: внутрішні – пов'язані з діяльністю підприємства, споживачами, його зовнішньоекономічною маркетинговою стратегією, системою менеджменту; зовнішні – характеристики економічного, соціально-культурного, політико-правового, технологічного та природно-географічного середовища внутрішнього і експортного ринків.

2. Результати аналізу теоретико-методичних аспектів експортної політики на ринку зернових свідчать про те, що політика помірною протекціонізму є найбільш прийнятною моделлю взаємовідносин українського та світового ринків зернових. Означена модель передбачає поєднання політики фритредерства (вільної торгівлі; операційна модель) та помірною застосування протекціоністських заходів (державно-політична модель), а саме – експортних регуляторів. Потреба в державному регулюванні ринку зернових обумовлена у першу чергу дотриманням економічних інтересів України, досить важливу роль у даному процесі відіграють й експортні відносини.

3. Для визначення інтегрального показника ефективності експортного потенціалу запропоновано методичні підходи, які базуються на розрахунку показників ефективності використання виробничого, економічного, маркетингового та управлінсько-кадрового потенціалів. Доведено, що найбільш прийнятним методом для розрахунку показників ефективності використання цих потенціалів є метод експертних оцінок.

4. Дослідження тенденцій розвитку світового ринку зернових засвідчує чільне місце України на даному ринку. Так, у 2019/2020 МР наша держава посіла 7-ме місце у світі за обсягами виробництва пшениці (29,2 млн т), шосту позицію у рейтингу найбільших світових виробників кукурудзи. За обсягами експорту кукурудзи (32 млн т) країна займає 4-те місце у світі, поступаючись лише США (47 млн т), Бразилії (37 млн т) та Аргентині (36 млн т). У 2019 р.

підприємствами вітчизняного аграрного сектору було експортовано 56,7 млн т зернових на загальну суму 9,6 млрд дол. США (у т. ч. 32,3 млн т кукурудзи на суму 5,4 млрд дол. США). Майже 89% від усього зібраного в Україні насіння кукурудзи у 2019/2020 МР було експортовано за кордон, а 46% від усіх експортних поставок кукурудзи припадало на країни Європейського Союзу.

5. Україна є однією з небагатьох країн, які мають значний вплив на світовий ринок зернових. Проте, потенціал виробництва зернової продукції у нашій країні використано ще не повною мірою. За аналізований період найбільше зріс валовий збір кукурудзи на зерно – з 3,85 млн т у 2000 р. до 35,88 млн т у 2019 р. (9,3 рази). Упродовж 2000–2019 рр. валовий збір пшениці збільшився лише у 2,8 рази (з 10,2 млн т у 2000 р. до 28,33 млн т у 2019 р.), при цьому за аналогічний період валовий збір ячменю зріс лише в 1,37 рази (з 6,87 млн т у 2000 р. до 8,92 млн т у 2019 р.).

6. Оцінка експортного потенціалу підприємств зернової галузі України свідчить, що серед досліджуваних сільськогосподарських підприємств найвищий рівень експортного потенціалу має ТОВ «Агрофірма Колос», оскільки його інтегральний показник становив 0,44, що є вищим порівняно з іншими підприємствами. Зазначимо, що високе значення цього показника обумовлено в свою чергу вищим рівнем виробничого, економічного, маркетингового та управлінського потенціалів. Найнижчий рівень експортного потенціалу у СТОВ «Ліщинське» – 0,307. Незважаючи на досить високий рівень виробничого потенціалу це підприємство має значно нижчі рівні використання виробничого та маркетингового потенціалів.

7. Встановлено, що індекс відносної залежності від імпорту RMP протягом досліджуваного періоду більше 1 лише по кукурудзі, що є свідченням відносної залежності від імпорту насінневого матеріалу. Впродовж 2014–2018 рр. індекс RMP був меншим 1 по ячменю, що вказує на низьку залежність від імпорту, тобто спостерігаються порівняльні конкурентні переваги по даному виду продукції. Індекс відносної експортної конкурентоспроможності досліджуваних зернових культур перевищує 1, що свідчить про те, що ці зернові культури мають конкурентні переваги. Суттєве зростання індексу відносної експортної конкурентоспроможності RХА прослідковується по ячменю, що вказує на зростання конкурентних переваг на світовому ринку. Щодо кукурудзи, то зазначений індекс має тенденцію до зниження проте залишається досить високим – 10,319 у 2018 р. Україна також має значні торговельні переваги згідно з індексом відносних торговельних переваг RТА у порівнянні з Російською Федерацією та країнами ЄС.

8. Обґрунтування результатів проведеного аналізу Бостонської консалтингової групи дозволило запропонувати досліджуваним підприємствам обрати такі стратегії розвитку: для ТОВ «Агрофірма «Колос» – стратегію диверсифікації, СТОВ «Ліщинське» – стратегію інтеграційного розвитку, Державного підприємства «Дослідне господарство «Черкаське» – стратегію економічного зростання на основі інновацій.

9. За наслідками прогнозування визначено три альтернативних сценарії розвитку. За середнім прогнозом у 2023 р. товаровиробники зможуть експортувати зернових культур на рівні 56,6 млн т, в тому числі кукурудзи – 32,3 млн т. Враховуючи ризики у виробничій діяльності сільськогосподарських товаровиробників і невизначеність економічних процесів на ринку зернових в майбутньому, розроблено песимістичний прогноз розвитку сільськогосподарських підприємств, за яким аграрії зможуть експортувати 52,089 млн т зернових культур, у тому числі 27,119 млн т кукурудзи. Проте, враховуючи позитивну динаміку виробництва даної продукції у попередні роки та аналітичні прогнози експертів, обґрунтовано й оптимістичний прогноз експорту зернових культур, відповідно до якого обсяг експорту зернових у 2023 р. становитиме 60,066 млн т, у тому числі кукурудзи – 38,433 млн т. При цьому основними напрямками розвитку підприємств зернової галузі є залучення інвестицій з метою стимулювання інноваційного розвитку, надання державної підтримки для модернізації селекційно-насінневих підприємств та удосконалення логістики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Чернявський І. Ю. Методичні засади оцінки експортного потенціалу насінневих підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. №3 (35). 2017. С. 286–295.

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних:

2. Буряк Р. І., Чернявський І. Ю. Аналіз наукових підходів до обґрунтування сутності експортного потенціалу підприємств зернової галузі. *Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Серія: Економіка*. Т. 22. Вип. 10(63). 2017. С. 76–80 (Здобувачем обґрунтовано сутність категорії «експортний потенціал підприємств зернової галузі»).

3. Чернявський І. Ю. Формування стратегії розвитку вітчизняних насінневих підприємств. *Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2019. Вип. 4. С. 201–213.

4. Чернявський І. Ю. Прогнозування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України з урахуванням рівня розвитку вітчизняної селекції. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4. № 4. С. 199–208.

Розділи у монографіях:

5. Удосконалення методичного інструментарію маркетингової діяльності підприємств агропромислового комплексу України: тенденції розвитку: монографія Ларіна Я. С., Буряк Р. І., Луцій О. П., Бабічева О. І., Рябчик А. В.,

Гальчинська Ю. М., Четверик О. В., Руденко М. М., Чернявський І. Ю. Київ: ЦП «Компринт», 2017. 815 с. С. 311–323 (Здобувачем підготовлено підрозділ 4.5 «Тенденції розвитку світового ринку зернових культур»).

Тези наукових доповідей на конференціях:

6. Чернявський І. Ю. Маркетингові дослідження кон'юнктури ринку зернових. Маркетингова освіта в Україні: Тези Міжнар. наук.– практ. конф., 29–30 берез. 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 59–61.

7. Чернявський І. Ю. Сутність експортного потенціалу підприємств зернової галузі. Актуальні проблеми наук про життя та природокористування: Тези IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, 25-27 квіт. 2018 р. Київ: НУБіП України, 2018.

АНОТАЦІЯ

Чернявський І.Ю. Формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». – Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, Мелітополь, 2020.

У дисертації розглянуто сутність економічної категорії «експортний потенціал» з урахуванням особливостей функціонування підприємств зернової галузі. Обґрунтовано теоретичні підходи щодо визначення ролі підприємства у системі міжнародної економічної діяльності з урахуванням концептуальних положень теорій і моделей міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією. Узагальнено методичні засади, що характеризують рівень використання експортного потенціалу підприємств зернової галузі.

Досліджено тенденції розвитку світового ринку зернових культур і проаналізувати конкурентні позиції України на міжнародних ринках пшениці, ячменю та кукурудзи. Здійснено діагностику сучасного стану функціонування підприємств зернової галузі України. Удосконалено організаційно-економічні засади формування експортного потенціалу підприємств зернової галузі з урахуванням динаміки зміни індексів відносних конкурентних переваг зерна кукурудзи на світовому ринку. Здійснено оцінку експортного потенціалу підприємств зернової галузі.

Запропоновано перспективні напрямки нарощування обсягів виробництва кукурудзи в Україні та підвищення експортного потенціалу підприємств зернової галузі. Розроблено концептуальну модель стратегії розвитку та комплекс стратегій для вітчизняних підприємств зернової галузі, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи на зерно. Здійснено прогнозування експортного потенціалу підприємств зернової галузі України з урахуванням рівня розвитку вітчизняної селекції на середньострокову перспективу.

Ключові слова: експортний потенціал, підприємства зернової галузі, ринок зернових культур, організаційно-економічні засади, стратегія розвитку, прогнозування.

АННОТАЦИЯ

Чернявский И. Ю. Формирования экспортного потенциала предприятий зерновой отрасли. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 «Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности)». – Таврический государственный агротехнологический университет имени Дмитрия Моторного, Мелитополь, 2020.

В диссертации рассмотрена сущность экономической категории «экспортный потенциал» с учетом особенностей функционирования предприятий зерновой отрасли. Обоснованы теоретические подходы к определению роли предприятия в системе международной экономической деятельности с учетом концептуальных положений теорий и моделей международной торговли сельскохозяйственной продукцией. Обобщены методические основы, характеризующие уровень использования экспортного потенциала предприятий зерновой отрасли.

Исследованы тенденции развития мирового рынка зерновых культур и проанализированы конкурентные позиции Украины на международных рынках пшеницы, ячменя и кукурузы. Осуществлено диагностику современного состояния функционирования предприятий зерновой отрасли Украины. Усовершенствованы организационно-экономические основы формирования экспортного потенциала предприятий зерновой отрасли с учетом динамики изменения индексов относительных конкурентных преимуществ зерна кукурузы на мировом рынке. Осуществлена оценка экспортного потенциала предприятий зерновой отрасли.

Предложены перспективные направления наращивания объемов производства кукурузы в Украине и повышение экспортного потенциала предприятий зерновой отрасли. Разработана концептуальная модель стратегии развития и комплекс стратегий для отечественных предприятий зерновой отрасли, специализирующихся на выращивании кукурузы на зерно. Проведено прогнозирование экспортного потенциала предприятий зерновой отрасли Украины с учетом уровня развития отечественной селекции на среднесрочную перспективу.

Ключевые слова: экспортный потенциал, предприятия зерновой отрасли, рынок зерновых культур, организационно-экономические основы, стратегия развития, прогнозирование.

ABSTRACT

Cherniavskiy I.U. Formation of export potential of grain market's enterprises. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of a candidate of economic sciences in specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by the types of economic

activity). – Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University, Melitopol, 2020.

The dissertation is devoted to research and substantiation of theoretical and methodological positions of identification and evaluation of export potential enterprises of grain industry and development of practical recommendations on the directions of its development. In this work the methods of estimation are investigated, as well as factors of development of export potential are analyzed.

The paper researched the evolution of scientific thought in defining the concept of «potential», generalizes the views of domestic and foreign scientists on the interpretation of the content and components of the export potential of the enterprise, its place in the system of economic potential.

It was established that the export potential of grain industry's enterprises is the existing or potential capacity of the enterprise, which is determined by the set of its production, financial, personnel and marketing potentials under the influence of micro and macro factors of the business environment to carry out successful marketing activities in the global agri-food market.

It is advisable to divide these elements of export potential into two blocks: block of resources (production and economic potentials) and block of competencies (quality of management system, organizational structure, microclimate in the team, relationships with partners, the level of marketing activities of seed enterprises).

Research of export potential estimating methods made it possible to summarize and supplement their classification features: by the essence of potential, by the level of complexity, by the units of measurement, by the methods of evaluation, by the objects of evaluation, by the characteristics of the applied evaluation parameters.

The domestic grain production development tendencies are substantiated; the peculiarities of organizing the Ukrainian corn grain export are analyzed.

It was established that the main exporters of grain in Ukraine are agri holdings. They allocate significant funds to meet the needs of their own seed farms, which select elite seeds for the holding's agricultural enterprises' needs, as well as sell it on the domestic market and abroad.

In scientific work has been further developed the economic and mathematical modeling impact assessments on grain exports of the most important factors with defining the contributions of each of them in its dynamics, which allows forecasting grain exports and making reasonable management decisions regarding the formation and implementation the agricultural enterprises' export potential. Based on correlation-regression analysis, the dependence of exports on the following factors was established, such as: the export price of corn grain, the export price of wheat grain and, accordingly, the volume of exports of corn and wheat by Ukraine, the ratio of world prices for these grains to domestic prices; gross grain harvest in Ukraine.

The economic activity of one of the leading seed enterprises of Kyiv region, which is engaged in the selection of corn and winter wheat seeds – LLC “Agrofirma Kolos” is analyzed. The main activities of LLC “Agrofirma Kolos” are crop production, animal husbandry, processing of own production and scientific activity.

The farm cultivates about 20 varieties of winter wheat and 15 hybrids of corn. The research has proved that domestic hybrids of corn seeds are highly productive, adapted to the natural and climatic conditions of Ukraine and have a yield potential from 12,5 to 15 t/ha.

The assessment of the grain enterprises' export potential shows that among the surveyed agricultural enterprises the highest level of export potential has LLC "Agrofirma Kolos", as the integrated indicator is 0.44, which is higher compared to other enterprises. Note, that the high value of this indicator is due to the higher level of production, economic, marketing and management potential. The lowest level of export potential has LLC "Lishchynske" – 0,307. It should be noted that despite the relatively high level of production potential, this company has much lower levels of usage the production and marketing potential.

The results of the analysis of the Boston Consulting Group Matrix allow us to suggest the studied companies to choose the following development strategies. Thus, we offer LLC "Agrofirma Kolos" to choose a diversification strategy, LLC "Lishchynske" – an integration development strategy, State Enterprise "Experimental Farm Cherkaske" – an economic growth strategy based on innovations.

Another direction of development the export potential of grain in Ukraine is defined the geographical diversification of its exports. One of the promising markets for corn grain for Ukrainian exporters with significant consumption potential is considered to be the following market: Egypt (in 2017/2018 MY the volume of production was at the level of 6 million tons with domestic consumption of 15,9 million tons); European Union - the Netherlands, Italy, Spain, Belgium (in 2017/2018 MY production was at the level of 60,091 million tons with domestic consumption of 64,931 million tons); Iran; Turkey; South Korea; Israel; Tunisia; South Africa and Jordan. The important condition for increasing exports is the compliance of grain with phytosanitary standards.

It is concluded that an important influence on the formation and development of grain export potential has the institutional component, scilicet state regulation of the agricultural sector of Ukraine, which is considered as a set of methods, forms, tools and institutions to ensure sustainable development of the agricultural sector and the development of export potential, taking into account the comparative advantages of the country and the factors of globalization's development.

The systematic approach's application to the grain market regulation, the implementation of stable rules of economic activity is a necessary condition for the stable development of grain production and the development of its export potential.

According to the average forecast in 2023, producers are able to export grain crops by 56,6 million tons, including corn – 32,3 million tons. Considering the risks in the production activities of agricultural producers and the uncertainty of economic processes in the future, were also proposed pessimistic and optimistic forecasts of grain exports, respectively, 52,1 and 60,1 million tons.

Conceptual bases of increase the efficiency of an export potential's formation process in agrarian formations on the basic of transition to bases of sustainable

development, improvement of the management mechanism and the estimation order of the realization results of tools and actions are formed.

It is proved that Ukraine's entry, as an equal partner on the international market, expansion of grain exports and further integration into the European marketing network, requires Ukrainian legislation to achieve equivalence with EU norms, and further constant confirmation of compliance with European and international standards.

The main scientific conditions, which are substantiated in the dissertation, deepen the theoretical, methodical and practical knowledge on the issues of the economic potential enterprises' formation of grain industry of Ukraine.

Key words: export potential, grain market's enterprises, grain market, organizational and economic principles, development strategy, forecasting.

